

Rortyho nespoutaná slova

Rorty's Unrestrained Words

Jakub Mácha

Katedra filosofie, Masarykova Universita, Brno

Abstrakt/Abstract

V této kritické studii bych se chtěl zamyslet nad knihou Stefanie Dach *Nespoutaná slova. Richard Rorty, post-analytická filosofie a jazykový idealismus* (ZČU v Plzni, 2013). V první, deskriptivní části studie shrnu obsah knihy, druhá část mé studie pak bude zaměřena více kriticky. Nakonec bude následovat několik úvah o smyslu debaty mezi jazykovým realismem a idealismem.

In this critical study, I would like to give some thought to the book *Unrestrained Words* by Stefanie Dach. In the first descriptive part of the study, I will summarize this book. The second part will be focused more critically. Finally, it will follow some reflections on the sense of the dispute between linguistic realism and idealism.

Knihu *Nespoutaná slova*¹ lze rozdělit na dvě přibližně stejně rozsáhlé části. V první části autorka představuje Rortyho hlavní myšlenku, totiž jeho antireprezentacionalismus. Autorka tuto pozici chápe jednak jako Rortyho interpretační přístup k jeho předchůdcům (Quinovi, Sellarsovi a Davidsonovi), ale také jako jádro Rortyho názorů (s. 17). Antireprezentacionalismus tvrdí, že naše poznání nespočívá v reprezentaci světa. Rorty tak míří proti novověkému pojetí poznání jako reprezentování, které najdeme u mnoha filosofů od Descarta po Kanta a dále třeba u Reinholda. Snad nejvýstižněji je toto pojetí vyjádřeno v Baumgartenově *Metafyzice* v tvrzení, že *cogitationes sunt repraesentationes* (§506), čili myšlenky jsou reprezentace. Jak ale autorka podotýká (s. 24), Rorty nenabízí proti tomuto pojetí poznání žádné rozhodující argumenty. Nalezneme u něj jen sadu doporučení bez nároku na konečnou

¹ Dach, S. (2013): *Nespoutaná slova. Richard Rorty, post-analytická filosofie a jazykový idealismus*. Vydavatelství ZČU, Plzeň. Čísla stránek v textu referují k této knize.

pravdu. Autorka správně usuzuje, že podat pádný argument (ne jen pragmatické doporučení) pro antirepresentacionalismus by znamenalo tvrdit, že tento postoj správně reprezentuje náš proces poznání. To ale antirepresentacionalismus právě popírá. Proto se Rorty musí poohlédnout po jiných kritériích správnosti svého základního postoje. Tato kritéria jsou pro Rortyho bytostně pragmatická. Jeho pragmatické zdůvodnění se tak týká jak našeho poznání, resp. našich jednotlivých poznatků, tak i zdůvodnění epistemologických teorií (representacionalismus vs. antirepresentacionalismus). Jinými slovy: „jako pragmatisté podporujeme svůj pragmatismus jedinež pragmatickými argumenty.“ (s. 24) Nabízí se ale otázka, co je tímto pragmatickým zdůvodněním, přesněji řečeno, co je tím pragmatickým cílem, vůči němuž Rorty posuzuje epistemologické teorie. Tímto cílem je zbavení se slepých filosofických uliček. To ale Rortyho vede k závěru, že se musíme vzdát filosofické epistemologie jako celku. Tvrdí tak, že epistemologie jako (meta)teorie předcházející procesu poznání je neudržitelná. Formulováno pozitivně, epistemologie může poznávat proces poznání pouze stejnými metodami, jakými poznání poznává svůj předmět. Na tomto místě se autorka snaží Rortyho extrémní pozici korigovat. Činí tak ale z myšlenkových pozic Rortyho filosofie a vyhýbá se jakékoliv externí kritice. Jak ale naznačím na konci této kritické studie, Rortyho pragmatismus nemusí vést k ukončení neplodných filosofických sporů. Spor mezi jazykovým realismem a idealismem nelze v rámci Rortyho filosofie rozhodnout. Příznačný je název osmé kapitoly „Rorty – diskuze bez konce“. Autorka zde přesně takovou diskusi názorně předvádí.

Druhá a třetí kapitola se věnuje Rortyho interpretaci myšlenek jeho přímých předchůdců, jimiž jsou Quine, Sellars a Davidson. Rorty tyto autory interpretuje pod zorným úhlem jeho antirepresentacionalismu. Rorty je eklektik, který si vybírá nejruznější myšlenkové impulsy, aniž by přijímal celkový filosofický obraz interpretovaných autorů. Autorka si ale klade otázku, zda je tento metodický postup možný a zda se tímto Rorty nedopouští dezinterpretace. Je tak kupříkladu možné přijímat Quinův útok na první dogma empirismu (tj. rozlišení mezi analytickými a syntetickými větami) a zároveň nepřijímat jeho naturalizovanou epistemologii? Nelze náhodou odmítnutí rozlišení mezi analytickými a syntetickými větami použít k útoku na naturalizovanou epistemologii, která přece jen privilegované reprezentace přijímá? A opět, Rorty nenabízí žádné rozhodující argumenty, pouze pragmatické preference. Rorty se tak nemusí zavázat ke Quinově naturalizované epistemologii. To ale neznamená, že by našel nějaký fundamentální rozpor v Quinově filosofickém projektu. Autorka tak může tvrdit, že „[p]okud vnímáme Rortyho výklad Sellarse i Quina jako pokus o vykrystalizování ještě pragmatičtějšího Sellarse a pragmatičtějšího Quina, měli bychom jeho čtení těchto dvou autorů přijmout jako konzistentní.“ (s. 60)

Třetí kapitola knihy *Nespoutaná slova* je věnována vztahu mezi Rortym a Davidsonem. Tento vztah je mnohem užší než u Quina a Sellarse a také se jedná spíše o vzájemnou myšlenkovou výměnu než o pouhou recepci. Rorty přejímá od Davidsona

základní myšlenku, že nemůžeme rozlišovat mezi pojmovým schématem a empirickým obsahem (čili odmítnutí tzv. třetího dogmatu empirismu). V tomto smyslu autorka píše, že Davidson útočí proti relativismu, který tvrdí, že „skutečnost umíme uchopit vždy jen relativně k určitému pojmovému schématu nebo jazyku.“ (s. 62–3) Toto klíčové tvrzení je ale nepřesné. Pokud má autorka na mysli *jazykové* chápání skutečnosti, tak relativitu k určitému jazyku nelze odstranit. Význam a pravdivost věty závisí na jazyce, ve kterém je formulovaná. Toto je skoro triviální tvrzení, ale ani Davidson se nerozpakuje jej uvést v závěru článku „On the Very Idea of a Conceptual Scheme“: „Of course truth of sentences remains relative to language.“² Davidsonovi jde právě o to, že mohou existovat různé jazyky. Ty ale musí být vzájemně přeložitelné. Nepřeložitelnost nějakého jazyka nelze odůvodnit postulováním odlišného pojmového schématu. Jakoukoliv (lidskou) aktivitu lze označit jako užívání jazyka pouze tehdy, pokud jsme schopni tento jazyk přeložit do našeho jazyka (a tím pádem do každého jiného jazyka). Je trochu škoda, že autorka tento Davidsonův argument neprozkoumala důkladněji („Detailnější prozkoumání těchto úvah by nás na tomto místě zavedlo příliš daleko“, s. 63), jelikož v tomto bodě by se daly ukázat podstatné divergence mezi Rortym a Davidsonem.

Stefanie Dach volí jiný přístup k nastínění těchto divergencí. Davidson v článku „What Metaphors Mean“³ podal podrobný argument, že metafory nemají žádný význam, kromě významu doslovného, který je v drtivé většině případů triviální. To svádí k přehnanému závěru, že metafory nemají žádný (jazykový) význam podobně jako náhodné sekvence písmen „ssffgher“ či „hfw“. Pokud Davidson něco takového pouze naznačuje, pak Rorty z této myšlenky vyvozuje dalekosáhlé závěry. Metafory a tím pádem i podstatná část našeho figurativního jazyka fungují podle Rortyho výhradně na kauzálním principu. To je třeba chápat tak, že fungování figurativního jazyka umíme vysvětlit jako kauzální působení a toto je naše nejlepší vysvětlení. Důkladná analýza Davidsonova argumentu však ukazuje, že jeho závěrem je, že metafory (a potažmo jiné figury) není dobré analyzovat sémantickými prostředky (pojmem jazykového významu) a že je lepší se uchýlit k pragmatickým metodám (jak dnes činí zastánci tzv. sémantického minimalismu).⁴ Autorka tady ale nevidí zásadní rozdíl mezi chápáním metafor u obou myslitelů. Připouští ale, že Rorty Davidsonovu „teorii“ metafory rozšířil na celý jazyk, a hlavně, že „lidé začínají zcela náhodně užívat slova novým způsobem, tj. metaforicky“ (s. 69). Tento důraz na náhodné užívání je něco, co u Davidsona nenalézáme (snad s výjimkou článku „A Coherence Theory of Truth and Knowledge“, kterého se později do velké míry zřekl). Rortymu je blízký argument proti pojmu

² Davidson (2001a, s. 198).

³ Davidson (2001b, s. 245–264).

⁴ Viz Mácha (2010).

jazykového významu jako něčemu, co může vysvětlit naši jazykovou praxi. Jazykový význam, alespoň v tradičním pojetí, je pořád reprezentace a ty Rorty odmítá. Co mu pak zbývá, jsou hrubá kauzální působení. Jelikož popsat komplikované kauzální vztahy mezi účastníky komunikace při vyslovení a chápání (metaforické) věty je prakticky nemožné, uchyluje se Rorty k tvrzení, že lidé zde jednají zcela náhodně. Metafora a jiné figury lze chápat jako impetus k změně jazyka. Pokud se jazyky mohou takto náhodně měnit, nic nebrání vzniku nového jazyka, který nebude přeložitelný do toho starého. Rortyho svérázná interpretace Davidsonových myšlenek o metaforách tak vede k popření jednoho z nejdůležitějších rysů Davidsonova pojetí jazyka. Autorka dochází přesně k tomuto závěru: „Zřejmé napětí mezi Rortym a Davidsonem v otázce podobnosti a odlišnosti slovníků zde nemohu odstranit a myslím, že ho odstranit nelze, tedy že zde mezi nimi existuje skutečný nesoulad.“ (s. 77)

Druhá část knihy *Nespoutaná slova* je věnována jazykovému idealismu a to u všech čtyř výše zmiňovaných autorů. Autorka si klade otázku, do jaké míry je možné Quina, Sellarse, Davidsona a Rortyho obvinít z jazykového idealismu. Tato otázka ale sugeruje, že zastávat jazykový idealismus je něco negativního. Jedná se o obvinění, z něhož by se tito myslitelé měli očistit – nebo autorka se o to alespoň pokouší. Není jasné, proč je pro autorku jazykový idealismus něco, čeho bychom se měli vzdát. Jisté je toto: Tito autoři sami sebe jako jazykové idealisty nechápali a pokud se v kontextu jejich myšlení mluví o idealismu, jedná se o interpretace třetích stran. Z toho ale plyne, že idealistické interpretace těchto autorů jdou nutně proti některým z jejich tvrzení. Realistické interpretace vždy budou konzistentnější s primárními texty. Už jen z tohoto důvodu bychom je mohli preferovat (nezávisle na našich osobních preferencích).

Nejprve je třeba vymezit, co se termínem „jazykový idealismus“ myslí. Autorka názorně ukazuje rozdíl mezi idealismem (bez přívlastku) a jazykovým idealismem. Jazykový idealismus se sestává z těchto dvou tvrzení: (1) Jazyk určuje mysl a (2) jazyk tvoří nebo konstruuje svět (s. 81). Tyto formulace jsou značně vágní a je třeba je upřesnit. Autorka rozlišuje několik druhů jazykového idealismu: (1) silný idealismus tvrdící, že neexistuje nic než jazyk; (2) jazyk konstruuje předměty z nějaké amorfní masy (ta ať má vlastní strukturu či nikoliv); (3) jazyk je poloprůsvitným materiálem, který dává tušit povahu skutečnosti. Autorka odmítá silný idealismus prvního typu. Její argumenty jsou ale stěží přesvědčivé. Ani silný jazykový idealismus nelze odmítnout v několika odstavcích. Myslím, že to v kontextu této knihy ani není potřeba. Těžko se najde někdo, kdo by tvrdil, že naši autoři byli idealisté v tomto silném smyslu. Další diskuse se tak bude týkat jazykového idealismu druhého nebo třetího typu. Autorka klade klíčovou otázku: „Zřejmě bude zásadní, jestli pojmu skutečnosti umíme dát smysl, který nebude spočívat ani v jazykovém tvoření nebo konstruování, ani v představách o nám nepřístupném ‚světě o sobě‘.“ (s. 85) Otázka tedy zní, zda dává smysl pojem amorfní masy (strukturované či nikoliv) nebo pojem světa, který vidíme

přes polopropustné médium. Je jen škoda, že autorka v další diskusi již mezi těmito dvěma druhy jazykového idealismu nerozlišuje.

Následující čtyři kapitoly jsou věnovány postupně jednotlivým filosofům. Autorka vždy vymezení ten či onen rys myšlení, který by mohl svádět k idealistické interpretaci. U Quina se jedná o doktrínu předmětů jakožto positů. Autorka poměrně podrobně zvažuje různá pro a proti idealistické interpretace, ale nedochází k jednoznačnému závěru: „Zdá se, že s využitím Quinových rozporuplných vyjádření by byla taková interpretace obhajitelná.“ (s. 99) V následující kapitole je východiskem Sellarsovo tvrzení, že veškeré uvědomování si druhů podobností a faktů je záležitostí jazyka. Autorka velmi podrobně probírá Sellarsovo pojetí jazyka a skutečnosti a zde dochází k jednoznačnějšímu závěru, že totiž „v tomto bodě nelze Sellarse ‚obvinit‘ z jazykového idealismu“ (s. 114). Ani slovo ale o tom, o jaký druh idealismu se jedná.

Sedmá kapitola je věnována Donaldu Davidsonovi. Ten by se za jazykového idealistu nikdy neoznačil, ale pokud se budeme spolu s autorkou ptát po povaze skutečnosti nezávisle na lidském pohledu, idealistická odpověď bude možná. Davidson (a po něm i Rorty) odmítá na tuto otázku odpovědět s poukazem, že je filosoficky nezajímavá. Jedna věc je ale odmítání odpovědi a jiná věc je demonstrace, že tento spor mezi jazykovým realismem a idealismem je filosoficky nepodstatný. O tom ale později. Autorka opět důkladně diskutuje Davidsonovy doktríny triangulace a anomálního monismu. Závěr ale není jednoznačný. Dalo by se říci, že Davidson jistou slabou formu jazykového idealismu zastával. Ani na konci kapitoly ale není zcela jasné, jak jeho pozici přesně vymežit.

Mnohá Rortyho vyjádření mohou naznačovat, že zastával alespoň slabou formu jazykového idealismu. Autorka cituje mimo jiné tento výrok: „pravda a skutečnost existují díky sociálním praktikám.“ (s. 130) Na druhou stranu Rorty skoro až nekriticky přijímá objektivitu kauzálního působení ve světě a mezi námi a světem. Toto vylučuje jazykový idealismus silného typu. Mohli bychom se dokonce ptát, jestli trvání na objektivitě kauzálního působení nepodkopává Rortyho antireprezentacionalismus. Dretskeho informační sémantika nebo Fodorova psychosémantika jsou příklady kauzálních teorií reprezentace. To neznamená, že bychom měli klást rovnítko mezi objektivní kauzalitou a reprezentacionalismem. Je ale zřejmé, že objektivní kauzalita tak může být základem reprezentacionalismu. Rorty zde ale problém nevidí a ani autorka jej nijak netematizuje.

Rortyho filosofický projekt spočívá ve zrušení veškerých (filosofických) distinkcí jako jsou duch a hmota, jazyk a skutečnost, subjekt a objekt atd. V tomto Rorty následuje Hegela. Rortymu jde ale o specificky pragmatické překonání. Každá distinkce je oprávněná pouze pragmaticky a z pragmatických důvodů může být také zrušena či zavržena. Distinkce mezi jazykovým idealismem a jazykovým realismem není výjimkou. Lze si představit situaci, kdy by tato distinkce byla nepotřebná a tedy

neplatná. Autorka na poměrně mnoha stranách předkládá pomyslnou diskusi mezi Rortym a realistou, který se jej snaží usvědčit z jazykového idealismu. Tato diskuse musí být pro čtenáře zdoluhavá, jelikož Rorty nabízí pořád stejné pragmatické argumenty (které mají spíše formu doporučení). V posledku zůstane viset ve vzduchu, co je oním pragmatickým cílem či užitkem, na základě něhož Rorty posuzuje plauzibilitu té či oné filosofické pozice. Pokud je jím ukončení neplodných filosofických sporů, tak diskuse předvedená v osmé kapitole knihy *Nespoutaná slova* ukazuje, že pragmatické argumenty k žádnému zdárnému konci nevedou.

Jak je vidět, Davidson i Rorty odmítají diskusi mezi jazykovým idealismem a jazykovým realismem pouze s poukazem na to, že pro ně není zajímavá. Může se jednat o prosté vyhýbání se odpovědi, ale také i o náznak toho, že je něco špatně s touto diskusí samou. Již v rané fázi analytické filosofie se objevují myšlenky, že spor mezi realismem, idealismem a solipsismem je pouze verbální. Wittgenstein tvrdí ve svém *Traktátu*, že realismus splývá se solipsismem, jelikož pro naši vnější realitu a praxi se tím nic nemění. Později se Wittgenstein k problému vrací v tzv. *Velkém strojopise*: „Idealisté by chtěli jazyku vyčítat, že sekundární představuje jako primární a primární jako sekundární. Ale to jen v tomto nepodstatném případě, který nesouvisí s poznáním (pouze ‚jev‘). Mimo to náš běžný jazyk nerozhoduje o tom, co je primární a co sekundární.“⁵ Spor mezi idealismem a realismem je tedy sporem o to, zda jsou jazykové vlastnosti⁶ primární či sekundární. Tento spor ale nelze rozhodnout poukazem na náš běžný jazyk či na naši praxi. Idealista bude používat výrazy „skutečný strom“ a „zdanlivý strom“ či „přelud stromu“ stejně jako realista. Pak ale jsou pragmatická kritéria nepoužitelná. Spor mezi jazykovým idealismem a realismem nelze rozhodnout pouze pomocí pragmatických kritérií. To může znamenat dvojí: Jednak to může ukazovat, že pragmatická kritéria jsou nedostatečná a je třeba se poohlédnout po jiných kritériích. Toto ale Rorty vehementně odmítá. Pokud ale jsou pragmatická kritéria to jediné, co máme k dispozici, pak je tento spor z podstaty nerozhodnutelný, a tudíž nemá smysl v něm pokračovat. Rortyho úvahy zde budiž ilustrací. Podobné stanovisko nalezneme u dnešních deflacionistů. Kupříkladu Eli Hirsch tvrdí, že „otázky v ontologii (i jinde) jsou ‚pouze verbální‘ ve smyslu redukovatelné na volbu jazyka, pokud je splněna následující podmínka: Každá strana může plausibilně interpretovat druhou stranu tak, že věty, které tvrdí, jsou pravdivé v jazyce, ve kterém mluví.“⁷ Podle Hirsche jsou veškeré ontologické otázky verbální v tomto smyslu. Tady tedy nejde pouze o běžný jazyk (jako u Wittgensteina), ale také o filosofický jazyk. Všimněme si, že Rorty nepovažuje otázku jazykového idealismu za nesmyslnou, pouze nabízí alternativní

⁵ Wittgenstein (2005, s. 348), můj překlad.

⁶ Jazykové vlastnosti jsou u Wittgensteina *gramatické* vlastnosti, přičemž pojem gramatiky je zde užit velmi široce. Jedná se o jakékoliv vlastnosti charakterizující naše užití jazyka.

⁷ Hirsch (2009, s. 231), můj překlad.

způsoby vyjadřování, jak podotýká Dach (s. 135). Rorty tak převádí tvrzení realisty do svého slovníku, aniž by popíral, že realista nemluví pravdu ve svém vlastním jazyce. Tím ale Rorty naplňuje Hirschovu podmínku verbálního sporu.

Nakonec se zastavím u dvou drobných výtek k diskutované knize *Nespoutaná slova*. První se týká metody interpretace diskutovaných textů. Autorka často označuje některé pasáže či některá vyjádření diskutovaných autorů za „rétorické úlety“. Tady ale nejde o nastínění nějaké sofistikované rétorické strategie. V autorčině interpretačním postupu je za rétorický úlet označeno vše, co nezapadá do její interpretace. Dlužno ale dodat, že autorka tento svůj postup reflektuje, bohužel jen v poznámce pod čarou v polovině knihy: „Je sporné, do jaké míry můžeme nějakého autora bránit tím, že některé jeho formulace se rozhodneme vzít přímočaře tak, jak jsou, a jiné prohlašujeme za pouze rétorické. Myslím si ale, že málokterý autor píše tak konzistentně [...], abychom uměli lehce sladit veškeré jeho vyjadřování do jednoho nerozporného celku. Vzhledem k tomu, že jsem si u Rortyho dovolila označit některé jeho formulace za ‚pouze‘ rétorické, neměla bych upírat tuto vstřícnost Quinovi.“ (s. 96) Obávám se, že tento postup nelze označit jako vstřícnost. Jistě je legitimní vybrat si z korpusu díla toho či onoho autora pouze jeden koherentní celek a zbytek díla upozadit. Tento postup ale musí být reflektovaný a náležitě zdůvodněný. Některá Rortyho vyjádření působí dojmem, že je snad nemohl myslet vážně a termín „rétorický úlet“ je přiléhavý. Mohli bychom se ale pokusit o zajímavější hypotézu: Rorty⁸ vědomě formuloval svá klíčová tvrzení záměrně radikálně či přehnaně. Důvodů pro takové počínání se nabízí několik: Hlavní myšlenka je lépe čitelná, pokud je formulována radikálně. Nebo Rortyho cílem nebylo formulovat precizní neprůstředelné teze, které by odolaly jakémukoliv protiargumentu. Jeho tvrzení tak mají spíše charakter pragmatických doporučení typu „zkusme se na věc podívat takto“. Radikální formulace tak nemusely být náhodné úlety, nýbrž součástí rétorické strategie. Pokud ale chce autorka brát Rortyho vážně (jak píše v Úvodu na s. 12), bylo by dobré se pokusit o komplexnější interpretaci, která by zahrnovala i reflexi Rortyho svérázného filosofického způsobu vyjadřování.

Má druhá výtka se týká častých vymezení vůči dílu I. Kanta. Rorty se vůči Kantovi vymezoval hojně a ne vždy přesně. Tyto nepřesnosti ale autorka nekriticky přejímá. Povšimněme si nejprve tvrzení na s. 44: „Pokud bychom tím chtěli navazovat na Kanta, mohli bychom říci, že po přijetí Quinových a Sellarsových názorů jsme přišli jak o pojmy, tak o názory, tedy o oba druhy kantovských reprezentací, pokud jsme od nich chtěli, aby sloužili [sic] jako nezpochybnitelný základ poznání.“ Ani pojmy, ani názory u Kanta jako nezpochybnitelný základ poznání neslouží. Kant totiž zakládá poznání na transcendentálních rozumových principech. Na s. 28 autorka píše: „Tato základní přesvědčení by podle Kanta vznikla procesem syntézy dvou reprezentací:

⁸ To do jisté míry platí i o Davidsonových textech ze 70. a 80. let.

názorů, které jsou nám dány světem, a našich [sic] vlastních pojmů a kategorií.“ Názory ale pro Kanta nejsou něco, co je nám dáno. Názory jsou syntetizovány smyslovostí, jedná se o představy jevů. V tomto případě ale autorka Rortyho tvrzení koriguje poukazem na Sellarsovu kritiku. Ten tvrdí, že „Kant dostatečně neodlišuje konceptuální a nekonceptuální reprezentace.“ (s. 29) Tého výtce nerozumím. Rozlišení mezi názory (nekonceptuální reprezentace) a pojmy (konceptuální reprezentace) je pro Kanta klíčové. Vymezuje jej na mnoha místech. Autorka se k tomuto tématu vrací ještě později na s. 38, bohužel nepřesná formulace se opakuje.

Mé celkové hodnocení knihy Stefanie Dach je pozitivní. Přechíst mnohdy nesourodé texty čtyř hlavních autorů spolu s množstvím sekundární literatury je počín hodný obdivu. Čtenáři se tak dostává přehled a kritické zhodnocení debaty, která je dnes stále aktuální (i když dnešní úvahy se ubírají mnoha jinými směry). Kniha vyšla v kontextu Marvanovy monografie *Realismus a relativismus*⁹, která vychází tento rok; autorka však měla text k dispozici a výrazně z něj (mnohdy kriticky) čerpala. Z textu knihy není na první pohled zřejmé, že čeština není autorčiným rodným jazykem. Drobné stylistické neobratnosti je třeba prominout. Jazyková úroveň knihy je i tak nadprůměrná. Kniha by si ale zasloužila ráznější editorský zásah, ať už od vědeckých recenzentů či od nakladatele. Mnohá tvrzení by šlo formulovat úderněji. Autorka je ve svých tvrzeních mnohdy příliš opatrná (knihy je plná frází „zdá se, že“, „nejspíš“, „možná, že“).¹⁰ Tento styl příkře kontrastuje s příliš sebevědomým stylem diskutovaných autorů.

Literatura

- Dach, S. (2013): *Nespoutaná slova. Richard Rorty, post-analytická filosofie a jazykový idealismus*. Vydavatelství ZČU, Plzeň.
- Davidson, D. (2001a): „On the Very Idea of a Conceptual Scheme.“ In Davidson, D. *Inquiries into Truth and Interpretation*. Clarendon Press, Oxford, s. 183–198.
- Davidson, D. (2001b): „What Metaphors Mean.“ In Davidson, D. *Inquiries into Truth and Interpretation*. Clarendon Press, Oxford, s. 245–264.
- Hirsch, E. (2009): „Ontology and Alternative Languages.“ In Chalmers, D., Manley, D. & Wasserman, R., eds. *Metametaphysics: New Essays on the Foundations of Ontology*. Oxford University Press, Oxford, s. 231–259.

⁹ Marvan (2014).

¹⁰ Ale i zde se najde opačný extrém. Na s. 44 autorka bez dalšího upřesnění sděluje, že se jí výklad Sellarsových a Quinových myšlenek v knize R. Šípa zdá velmi nepřesný. Taková nezdůvodněná tvrzení do akademického textu nepatří.

Mácha, J. (2010): *Analytische Theorien der Metapher. Untersuchungen zum Konzept der metaphorischen Bedeutung*. LIT Verlag, Berlin.

Marvan, T. (2014): *Realismus a relativismus*. Academia, Praha.

Wittgenstein, L. (2005): *The Big Typescript. TS 213*. Blackwell, Oxford.